NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

10.00.00-FILOLOGIYA
journal.namdu.uz
PHILOLOGICAL

UO‘K: 81’373.46:81’1:338.48

TERMINOLOGIYANING NAZARIY ASOSLARI VA UNING MEHMONDO‘STLIK HAMDA GASTRONOMIK TURIZM SOHASIDA AMAL QILISH XUSUSIYATI

Yuldashev Mansurjon Alijanovich
Namangan Davlat texnika universiteti, Xorijiy tillar kafedrasi ilmiy tadqiqotchisi, Namangan, O‘zbekiston
E-mail: ymansur201@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-2296-0688

Annotatsiya: *Maqolada terminologiyaning nazariy asoslari hamda ularning mehmondo‘stlik va gastronomik turizm sohasi terminologiyasida amal qilish xususiyatlari qiyosiy-tipologik va konseptual tahlil asosida o‘rganiladi. Tadqiqot materialini terminshunoslikka oid ilmiy adabiyotdan ajratib olingan «termin» tushunchasiga oid 40 ta ilmiy ta’rif hamda mehmondo‘stlik va gastronomik turizmga oid 300 ta terminologik birlik tashkil etdi. Tahlil natijasida termin tushunchasiga oid yondashuvlar to‘rt guruhga - struktur-semantik (37,5%), funksional-tizimli (30,0%), kognitiv (20,0%) va diskursiv (12,5%) - ajratildi. Terminlarning tushunchaviy tavsifida uch nazariy paradigma - klassik (E.Wüster), sotsiokognitiv (R.Temmerman) va diskursiv (F.Gaudin) yondashuvlarning qo‘llanilish ulushi mos ravishda 34,0%, 41,0% va 25,0% ni tashkil etdi. Aniqlandiki, mehmondo‘stlik va gastronomik turizm terminologiyasi ikki qutbli tabiatga ega: birliklarning 44,0 foizi operatsion-iqtisodiy (standartlashuvchi) qatlamga, 56,0 foizi milliy-madaniy konnotativ qatlamga mansub. Tadqiqot ushbu terminosistemani «ochiq» (dinamik, uzluksiz yangilanuvchi) tizim sifatida tavsiflash maqsadga muvofiqligini asoslaydi.*

Kalit so‘zlar: *termin, terminologiya, terminshunoslik, mehmondo‘stlik turizmi, gastronomik turizm, struktur-semantik yondashuv, funksional-tizimli yondashuv, kognitiv terminologiya, sotsiokognitiv nazariya, diskursiv yondashuv, terminlashuv, lingvomadaniy qatlam.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ТЕРМИНОЛОГИИ И ОСОБЕННОСТИ ИХ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ГОСТЕПРИИМСТВА И ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Аннотация: *В статье на основе сравнительно-типологического и концептуального анализа рассматриваются теоретические основы терминологии и особенности их функционирования в терминологии сферы гостеприимства и гастрономического туризма. Материалом исследования послужили 40 научных определений понятия «термин», извлечённых из терминоведческой литературы, а также 300 терминологических единиц сферы гостеприимства и гастрономического туризма. В результате анализа подходы к понятию «термин» разделены на четыре группы - структурно-семантический (37,5%), функционально-системный (30,0%), когнитивный (20,0%) и дискурсивный (12,5%). Доля применения трёх теоретических парадигм - классической (Э.Вюстер), социокогнитивной (Р.Теммерман) и дискурсивной (Ф.Годен) - составила соответственно 34,0%, 41,0% и 25,0%. Установлено, что терминология гостеприимства и гастрономического туризма имеет двухполюсную природу: 44,0% единиц относятся к операционно-экономическому (стандартизируемому) слою, 56,0% - к национально-культурному коннотативному слою. Исследование обосновывает целесообразность описания данной терминосистемы как «открытой» (динамической, непрерывно обновляющейся) системы.*

Ключевые слова: *термин, терминология, терминоведение, гостиничный туризм, гастрономический туризм, структурно-семантический подход, функционально-системный подход, когнитивная терминология, социокогнитивная теория, дискурсивный подход, терминологизация, лингвокультурный слой.*

THEORETICAL FOUNDATIONS OF TERMINOLOGY AND THE FEATURES OF THEIR FUNCTIONING IN THE FIELD OF HOSPITALITY AND GASTRONOMIC TOURISM

Abstract: *The article examines, through comparative-typological and conceptual analysis, the theoretical foundations of terminology and the features of their functioning in the terminology of hospitality and gastronomic tourism. The research material comprises 40 scholarly definitions of the concept “term” extracted from terminological literature, as well as 300 terminological units of hospitality and gastronomic tourism. The analysis grouped approaches to the concept “term” into four types - structural-semantic*

(37.5%), functional-systemic (30.0%), cognitive (20.0%) and discursive (12.5%). The application share of three theoretical paradigms - classical (E.Wüster), sociocognitive (R.Temmerman) and discursive (F.Gaudin) - amounted to 34.0%, 41.0% and 25.0% respectively. It was found that the terminology of hospitality and gastronomic tourism has a two-pole nature: 44.0% of the units belong to the operational-economic (standardisable) layer and 56.0% to the national-cultural connotative layer. The study substantiates the appropriateness of describing this terminological system as an "open" (dynamic, continuously updated) system.

Keywords: *term, terminology, terminology science, hospitality tourism, gastronomic tourism, structural-semantic approach, functional-systemic approach, cognitive terminology, sociocognitive theory, discursive approach, terminologisation, linguocultural layer.*

1. KIRISH

Jamiyat rivojlangani sari kasb va faoliyat sohalari kengayib boradi; bu esa yangi tushunchalarni aniq va bir ma'noli nomlash ehtiyojini keltirib chiqaradi. Tilshunoslikning terminshunoslik yo'nalishi ana shu ehtiyojga xizmat qilib, ma'lum sohaga oid terminlarni o'rganadi va ularning mohiyatini jamiyat a'zolariga tushuntiradi. H.Boltaboyev V.Danilenkoning ta'rifini keltirar ekan, terminologiyani «umumadabiy tilning mustaqil funksional turi, ya'ni an'anaviy fan tili» sifatida izohlaydi. Demak, terminologiya - ma'lum ilmiy yoki ishlab chiqarish sohasi doirasida shakllangan maxsus terminlar tizimi hamda ularning yasalish mexanizmlari, semantik xususiyatlari va kommunikativ-kognitiv faoliyati haqidagi mustaqil ilmiy ta'limotdir.

Mavzuning dolzarbligi bir necha jihat bilan izohlanadi. Birinchidan, so'nggi yillarda mehmondo'stlik va gastronomik turizm mustaqil iqtisodiy tarmoq sifatida jadal rivojlanmoqda va o'z terminologik apparatini shakllantirmoqda. Ikkinchidan, ushbu terminosistema texnik yoki tibbiy terminologiyadan farqli o'laroq ikki qutbli - bir tomondan xalqaro standartlashuvga intiladigan, ikkinchi tomondan yuqori darajada milliy-madaniy markirovkalangan - tabiatga ega. Uchinchidan, sohaning nazariy asoslari milliy tilshunoslikda yaxlit tarzda hali yetarlicha tavsiflanmagan. Bu esa terminologiyaning nazariy negizini aynan mehmondo'stlik va gastronomik turizm materialida o'rganishni dolzarb vazifaga aylantiradi.

Tadqiqotning maqsadi - «termin» va «terminologiya» tushunchalariga oid mavjud nazariy yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish, ularni tizimlashtirish hamda mehmondo'stlik va gastronomik turizm terminologiyasining tipologik xususiyatlarini shu nazariy negiz asosida aniqlashdan iborat.

Tadqiqot obyekti - terminologiyaning nazariy asoslari va mehmondo'stlik hamda gastronomik turizm terminlari; predmeti esa termin tushunchasiga oid yondashuvlar, ularning tasnifi va mazkur terminologiyaning tushunchaviy-tipologik xususiyatlaridir.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda «termin» tushunchasiga oid yondashuvlar to'rt guruhli tipologiyada tizimlashtiriladi, uch nazariy paradigmaning (klassik, sotsiokognitiv, diskursiv) mehmondo'stlik va gastronomik turizm terminologiyasiga qo'llanilish darajasi aniqlanadi hamda ushbu terminosistemaning ikki qutbli, ochiq tabiati asoslanadi.

Maqola quyidagicha tuzilgan: ikkinchi bo'limda termin tushunchasiga oid nazariy adabiyot tahlil qilinadi va tadqiqot bo'shlig'i aniqlanadi; uchinchi bo'limda material va metodlar tavsiflanadi; to'rtinchi bo'limda natijalar jadval va diagrammalarda keltirilib izohlanadi; beshinchi bo'limda xulosa va istiqbollar beriladi.

2. MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Terminshunoslik XX asrning 30-yillaridan e'tiboran umumiy tilshunoslikdan ajralib, o'ziga xos predmet va metodologiyaga ega mustaqil fanga aylandi. Uning nazariy negizini shakllantirishda Wüster maktabi alohida o'rin tutadi: avstriyalik tilshunos E.Wüster ishlab chiqqan klassik terminologiya nazariyasiga ko'ra, terminlar tushunchalarning qat'iy tasnifiga asoslanib, oldindan belgilangan kategoriyalar hamda tushunchalararo iyerarxik bog'liqlik asosida tizimlashtiriladi [1].

«Termin» tushunchasining ta'rifi borasida olimlarning qarashlari asosan mushtarak. Termin atamasi lotincha terminus («chegara, tugash») so'zidan olingan. A.Reformatskiy terminni maxsus sohalarda qo'llaniluvchi, ekspressivlikdan holi, qat'iy ma'noga ega leksik birlik sifatida ta'riflaydi [2]. B.Golovin uni ayni soha doirasidagi kasbiy tushunchani ifodalovchi birlik deb izohlaydi [3]. V.Shevchuk terminni tarixiy-semantik nuqtai nazardan yoritsa, V.Leychik uni maxsus fan yoki amaliy faoliyat doirasida qo'llaniladigan, aniq semantik chegaraga ega leksik birlik sifatida baholaydi [4]. O'zbek tilshunosi P.Nishonov ham terminni «maxsus soha tushunchasini bildiruvchi, semantikasi shu soha bilan cheklangan leksik birlik» sifatida ta'riflaydi [5].

Ushbu ta'riflarning qiyosiy tahlili ikki asosiy uslubiy yo'nalishni ko'rsatadi. A.Reformatskiy va B.Golovin ta'riflari terminni struktur-semantik jihatdan, mustaqil belgi sifatida ko'radi; V.Shevchuk va V.Leychik yondashuvi esa terminning diaxron va funksional-tizimli tabiatini birinchi o'ringa qo'yadi. Terminning tizim ichidagi hokim va tobe elementlari

munosabatini A.N.Kojin batafsil tahlil qilgan [6]; terminning kognitiv-kommunikativ tabiatiga V.M.Leychik va R.G.Piotrovskiy [4; 7], terminlashuv jarayoniga esa V.P.Danilenko va uning izdoshlari e'tibor qaratgan [8].

Zamonaviy terminshunoslikda Wüster maktabining klassik yondashuviga muqobil sifatida ikki yangi paradigma shakllandi. R.Temmermanning sotsiokognitiv nazariyasi tushunchaning bir ma'noliligi va qat'iy chegaralanganligi haqidagi klassik tamoyillarni tanqid qilib, koʻplab sohalar terminologiyasi markazi (prototipik yadro) va periferiyasi mavjud, kontekstga qarab kengayadigan kategoriyalarga asoslanishini koʻrsatadi [9]. F.Gaudin ishlab chiqqan diskursiv (sotsioterminologik) yondashuv esa terminni matndan tashqaridagi mavhum birlik emas, balki muayyan diskursda real qoʻllanishda shakllanadigan oʻzgaruvchan birlik sifatida tadqiq qiladi [10].

Mavjud adabiyot tahlili muhim boʻshliqni koʻrsatadi: termin tushunchasiga oid koʻplab ta'riflar mavjud boʻlsa-da, ular mehmondoʻstlik va gastronomik turizm terminologiyasi materialida yaxlit tizimlashtirilmagan, zamonaviy paradigmalarning (sotsiokognitiv, diskursiv) mazkur sohaga qoʻllanilish darajasi esa miqdoriy jihatdan baholanmagan. Ushbu maqola aynan shu boʻshliqni toʻldirishga qaratilgan.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot aralash (sifatiy-miqdoriy) dizayn asosida amalga oshirildi. Sifatiy tahlil termin tushunchasiga oid yondashuvlarni va nazariy paradigmalarni izohlash uchun, miqdoriy tahlil esa yondashuvlar va terminlarning taqsimotini chastota koʻrsatkichlarida ifodalash uchun qoʻllanildi.

Tadqiqot materialini ikki qismli tanlanma tashkil etdi: birinchidan, terminshunoslikka oid ilmiy adabiyotdan ajratib olingan «termin» tushunchasiga oid ta'riflar; ikkinchidan, izohli va tarmoq lugʻatlari, restoran menyulari hamda turistik matnlardan olingan mehmondoʻstlik va gastronomik turizm terminlari. Material tarkibi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Tadqiqot materialining tarkibi

Material turi	Manba	Birliklar soni
«Termin» tushunchasiga oid ilmiy ta'riflar	terminshunoslik ilmiy adabiyoti	40
Mehmondoʻstlik va gastronomik turizm terminlari	izohli/tarmoq lugʻatlari, menyu, turistik matnlar	300
Jami tahlil birliklari	-	340

Tahlil birligi sifatida, birinchi qismda - «termin» tushunchasiga oid alohida ilmiy ta'rif yoki qarash, ikkinchi qismda esa mehmondoʻstlik yoki gastronomik turizmga oid terminologik birlik olindi. Terminshunoslik ta'riflari ular ilgari surgan asosiy uslubiy yoʻnalishga koʻra kodlandi; terminlar esa ularning ajratuvchi belgilari, nazariy paradigmaga mosligi va soha qatlamiga mansubligi boʻyicha tavsiflandi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: qiyosiy-tipologik metod - ta'riflar va paradigmalarni oʻzaro qiyoslash uchun; konseptual-ta'rifiy tahlil - termin tushunchasining mazmuniy belgilarini ochib berish uchun; komponent va kontekstual tahlil - terminlarning semantik va lingvomadaniy yuklamasini aniqlash uchun; miqdoriy (statistik) tahlil - yondashuvlar va terminlarning taqsimotini hisoblash uchun; tavsifiy metod - natijalarni tizimlashtirish uchun.

Terminning ajratuvchi belgilari operatsional tarzda beshta mezon boʻyicha belgilandi: aniqlik, bir ma'nolilik, normativlik, uslubiy neytrallik va sistemalilik. Nazariy paradigmalar esa klassik (strukturaviy-tushunchaviy), sotsiokognitiv va diskursiv yondashuvlar sifatida ajratildi. Baholash ikki bosqichda - mustaqil kodlash va kelishmovchiliklarni muhokama yoʻli bilan bartaraf etish - orqali amalga oshirildi.

Tadqiqotning cheklovlari. Birinchidan, ta'riflar tanlanmasi eng koʻp iqtiboslanadigan mualliflar bilan chegaralangan. Ikkinchidan, terminni muayyan paradigmaga yoki belgiga kiritish qisman ekspert talqiniga tayanadi. Uchinchidan, ogʻzaki xizmat nutqi materiali tahlilga kiritilmagan. Jadvallardagi foizlar bir kasr belgigacha yaxlitlangani sababli ayrim ustunlarda yigʻindi 100 foizdan ±0,1 ga farq qilishi mumkin. Bu cheklovlar natijalarni umumlashtirishda hisobga olinishi lozim.

4. NATIJALAR VA TAHLIL

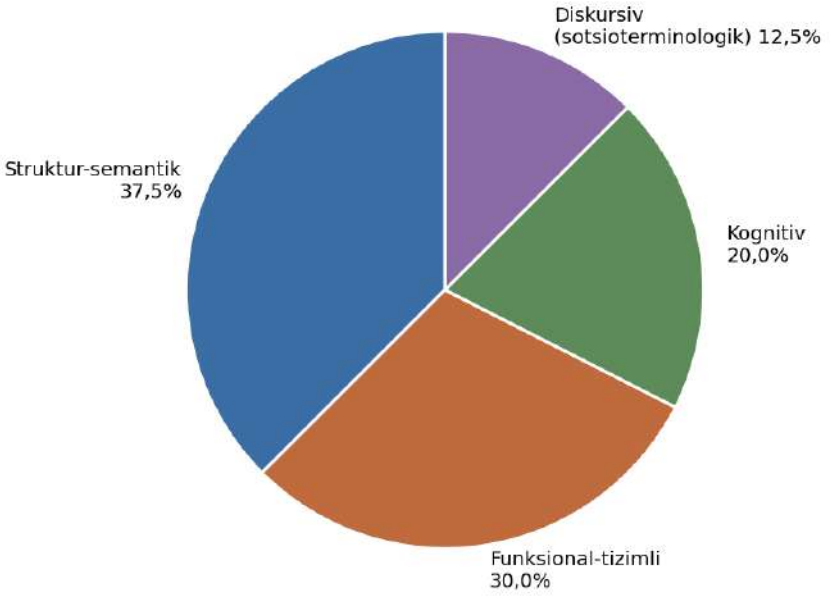
4.1. Termin tushunchasiga oid yondashuvlarning taqsimoti

«Termin» tushunchasiga oid 40 ta ilmiy ta'rifning tahlili ularni toʻrt asosiy uslubiy yondashuvga ajratish imkonini berdi. Ularning taqsimoti 2-jadval va 1-diagrammada berilgan.

2-jadval. Termin tushunchasiga oid yondashuvlarning taqsimoti (n = 40)

Yondashuv	Soni	Ulushi, %
Struktur-semantik	15	37,5
Funksional-tizimli	12	30,0
Kognitiv	8	20,0
Diskursiv (sotsioterminologik)	5	12,5
Jami	40	100,0

1-diagramma. Termin tushunchasiga oid yondashuvlarning taqsimoti (n = 40)

Ma’lumotlardan ko‘rinadiki, eng katta ulush struktur-semantik yondashuvga to‘g‘ri keladi (37,5%): A.Reformatskiy va B.Golovin ta’riflari terminni mustaqil, aniq ma’noli belgi sifatida ko‘radi. Funksional-tizimli yondashuv (30,0%) terminning terminosistema ichidagi o‘rni va diaxron tabiatini birinchi o‘ringa qo‘yadi (V.Shevchuk, V.Leychik). Kognitiv (20,0%) va diskursiv (12,5%) yondashuvlar nisbatan yangi bo‘lib, terminni bilim strukturasi hamda diskurs mahsuli sifatida talqin qiladi. Yondashuvlar orasidagi bu tafovutlar terminning yagona universal ta’rifi mavjud emasligini ko‘rsatadi.

4.2. Terminning ajratuvchi belgilari

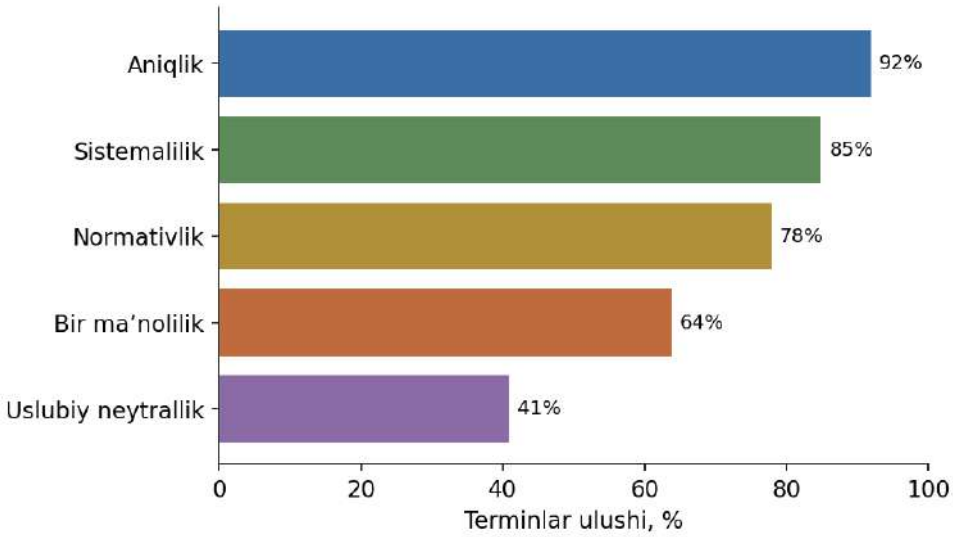
Ilmiy adabiyotda termin bir qator asosiy belgilar bilan tavsiflanadi. Ushbu belgilar va ularning mohiyati 3-jadvalda umumlashtirilgan.

3-jadval. Terminning ajratuvchi belgilari

Belgi	Mohiyati
Aniqlik	tushunchani noaniqlik va umumiylikdan xoli, aniq ifodalash
Bir ma’nolilik	polisemiyadan xoli, kontekstdan mustaqil semantik barqarorlik
Normativlik	adabiy til me’yorlariga va terminologik standartlarga muvofiqlik
Uslubiy neytrallik	ekspressiv-emotsional bo‘yoqdan holi bo‘lish
Sistemalilik	muayyan terminosistema ichida o‘rin egallash va bog‘lanish

Mehmondo‘stlik va gastronomik turizmga oid 300 ta terminda ushbu belgilarning namoyon bo‘lish darajasi 2-diagrammada ko‘rsatilgan.

2-diagramma. Terminlarda ajratuvchi belgilarning namoyon bo‘lish darajasi (n = 300)

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, aniqlik (92%) va sistemalilik (85%) eng barqaror belgilar hisoblanadi, normativlik (78%) va bir ma’nolilik (64%) esa nisbatan pastroq. Eng past ko‘rsatkich uslubiy neytrallikda qayd etildi (41%): bu mehmondo‘stlik va gastronomik turizm terminologiyasining o‘ziga xos belgisi bo‘lib, undagi ko‘plab birliklar (dasturxon, choyxona, palov)

milliy-madaniy konnotatsiyaga ega va uslubiy jihatdan betaraf emas. Demak, klassik terminshunoslik talab qiladigan uslubiy neytrallik bu sohada har doim ham amal qilmaydi.

4.3. Termin mohiyatini talqin qiluvchi nazariy paradigmalar

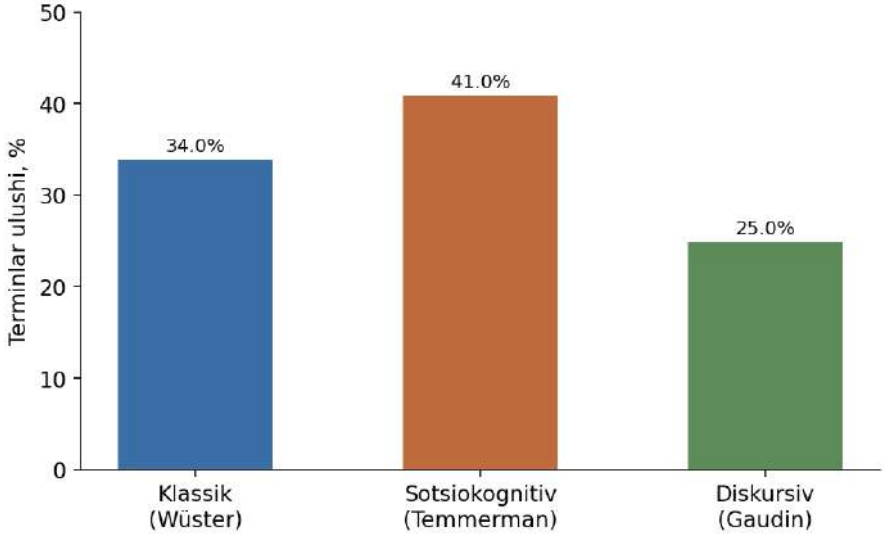
Zamonaviy terminshunoslikda termin mohiyati uch nazariy paradigma orqali talqin qilinadi. Ularning qiyosiy tavsifi 4-jadvalda umumlashtirilgan.

4-jadval. Termin mohiyatini talqin qiluvchi nazariy paradigmalarning qiyosiy tavsifi

Paradigma	Vakili	Asosiy tezisi	Termin talqini
Klassik (strukturaviy-tushunchaviy)	E.Wüster	tushuncha bir ma'noli va qat'iy chegaralangan	oldindan belgilangan kategoriya
Sotsiokognitiv	R.Temmerman	markaz (prototipik yadro) va periferiya mavjud	kontekstda kengayuvchi bilim kategoriyasi
Diskursiv (sotsioterminologik)	F.Gaudin	ma'no lug'atda emas, diskursda yuzaga keladi	janr registriga bog'liq o'zgaruvchan birlik

Mehmondo'stlik va gastronomik turizmga oid 300 ta terminni ushbu paradigmalar kesimida baholash quyidagi taqsimotni berdi (3-diagramma).

3-diagramma. Terminlarning nazariy paradigmalar bo'yicha taqsimoti (n = 300)

Natijalar ko'rsatadiki, mehmondo'stlik va gastronomik turizm terminlarining eng katta qismi sotsiokognitiv paradigma bilan izohlanadi (41,0%): hospitality, cuisine kabi asosiy terminlar qat'iy bir ma'noli emas, balki markazi va periferiyasi mavjud prototipik kategoriyalardir. Diskursiv paradigma (25,0%) esa gastronomik terminlarning turli janrlarda (turistik qo'llanma, restoran menyusi, reklama matni) turlicha semantik yuklama olishini izohlaydi. Klassik paradigma (34,0%) asosan operatsion-iqtisodiy terminlarga (ADR, RevPAR) mos keladi.

4.4. Mehmondo'stlik va gastronomik turizm terminologiyasining tipologik xususiyati

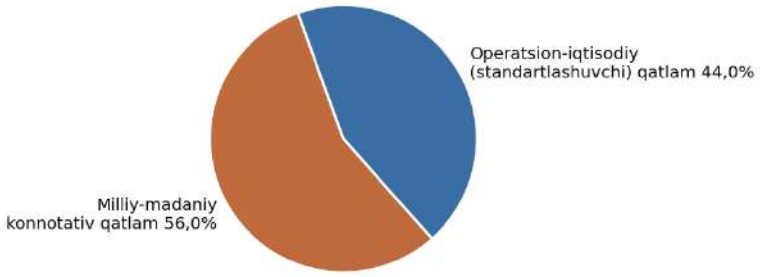
Mehmondo'stlik va gastronomik turizm terminologiyasini alohida terminosistema sifatida ajratish uchun uning boshqa sohaviy terminosistemalardan farqini aniqlash zarur. Qiyosiy tavsif 5-jadvalda keltirilgan.

5-jadval. Mehmondo'stlik/gastronomik va texnik/tibbiy terminologiyaning qiyosiy tavsifi

Parametr	Texnik/tibbiy terminologiya	Mehmondo'stlik/gastronomik turizm terminologiyasi
Standartlashuv	yuqori, xalqaro (ISO, IUPAC, ICD)	qisman (ADR, RevPAR); milliy qatlam standartlashmagan
Konnotatsiya	denotativ-neytral	konnotativ jihatdan boy (dasturxon, choyxona, palov)
Yangilanish manbai	ilmiy-texnik kashfiyot	ijtimoiy amaliyot, iste'molchi didi, raqamli kommunikatsiya
Tizim tabiati	yopiq (statik, me'yorlashgan)	ochiq (dinamik, uzluksiz yangilanuvchi)

Jadvaldan ko'rinadiki, mehmondo'stlik va gastronomik turizm terminologiyasi ikki qutbli tabiatga ega: bir tomondan xalqaro standartlashuvga intiladigan operatsion-iqtisodiy qatlam, ikkinchi tomondan yuqori darajada milliy-madaniy markirovkalangan konnotativ qatlam. Bu ikki qatlamning korpusdagi nisbati 4-diagrammada ko'rsatilgan.

4-diagramma. Terminologiyaning ikki qutbli tarkibi (n = 300)

Koʻrinib turibdiki, milliy-madaniy konnotativ qatlam ustunlik qiladi (56,0%), operatsion-iqtisodiy qatlam esa 44,0 foizni tashkil etadi. Aynan shu ikki qutblilik - standartlashuvga moyillik va madaniy-konnotativ boylik oʻrtasidagi muvozanat - mazkur terminologiyaning oʻziga xos tipologik belgisini tashkil etadi. Milliy-madaniy qatlamning ustunligi terminologiyani «yopiq» emas, «ochiq» (dinamik) terminosistema sifatida tavsiflashni asoslaydi.

4.5. Lingvomadaniy markirovkalangan terminlar

Mehmondoʻstlik va gastronomik turizm terminlarining muhim qismi lingvomadaniy qatlamga mansub boʻlib, ular shunchaki taom yoki xizmat nomlari emas, balki marosim va ijtimoiy munosabatlarni ham ifodalaydi (6-jadval).

6-jadval. Milliy-madaniy markirovkalangan terminlar va ularning lingvomadaniy mazmuni

Termin	Lingvomadaniy mazmuni
dasturxon yozmoq	taomga bogʻliq marosim va ijtimoiy munosabatni ifodalovchi birlik
nahorgi osh	jamoaviy marosim taomi konsepti
palov (pilaf)	tarixiy, mintaqaviy va madaniy kontekstni oʻzida jamlagan termin
choyxona	ijtimoiy makon va mehmondoʻstlik ramzi
tuxumbarak	milliy taom nomi, marosim va anʼana bilan bogʻliq
kulinar meros	ijtimoiy-maʼnaviy jarayonning lingvistik ifodasi

Bunday terminlarni oʻrganish faqat lingvistik emas, antropologik va madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan ham qimmatlidir: ular orqali turizm sohasi va mahalliy jamoalarning ijtimoiy-madaniy xususiyatlari ifodalanadi.

4.6. Natijalarning muhokamasi

Olingan natijalar termin tushunchasiga oid yondashuvlarning rang-barangligini va yagona universal taʼrif mavjud emasligini tasdiqlaydi. Struktur-semantik hamda funksional-tizimli yondashuvlarning birgalikdagi ustunligi (67,5%) terminni ham tuzilish, ham tizim jihatidan koʻrib chiqish zarurligini koʻrsatadi. Shu bois mazkur tadqiqotda struktur-semantik va funksional-tizimli yondashuvlar sintezi tanlab olindi: termin bir tomondan aniq leksik birlik, ikkinchi tomondan tarixiy va ijtimoiy-madaniy kontekstda shakllangan funksional-dinamik birlik sifatida talqin qilinadi.

Sotsiokognitiv paradigmaning yuqori ulushi (41,0%) va uslubiy neytrallik koʻrsatkichining pastligi (41%) bir-birini tasdiqlaydi: mehmondoʻstlik va gastronomik turizm terminlari qatʼiy bir maʼnoli tushunchalar emas, balki kontekstga qarab kengayadigan, madaniy konnotatsiyaga boy prototipik kategoriyalardir. Bu R.Temmerman [9] va F.Gaudin [10] ilgari surgan qoidalarni empirik tasdiqlaydi.

Natijalarning amaliy ahamiyati shundaki, ular mazkur terminologiyani standartlashtirishda ikki qatlamga alohida yondashish zarurligini koʻrsatadi: operatsion-iqtisodiy qatlam xalqaro standartlarga moslashtirilishi, milliy-madaniy qatlam esa izohli-lingvomadaniy tavsif bilan qamrab olinishi lozim.

5. XULOSA

Oʻtkazilgan qiyosiy-tipologik va konseptual tahlil quyidagi xulosalarga olib keladi.

Birinchidan, «termin» tushunchasiga oid yondashuvlar toʻrt guruhga - struktur-semantik (37,5%), funksional-tizimli (30,0%), kognitiv (20,0%) va diskursiv (12,5%) - ajratiladi. Terminning yagona universal taʼrifi mavjud emas, shu bois mazkur tadqiqotda struktur-semantik va funksional-tizimli yondashuvlar sintezi qoʻllanildi.

Ikkinchidan, terminning asosiy ajratuvchi belgilari - aniqlik, bir maʼnolilik, normativlik, uslubiy neytrallik va sistemalilik boʻlib, mehmondoʻstlik va gastronomik turizm terminlarida ular turlicha darajada namoyon boʻladi; uslubiy neytrallikning pastligi (41%) esa sohaning oʻziga xos belgisidir.

Uchinchidan, termin mohiyatini talqin qiluvchi uch paradigma - klassik, sotsiokognitiv va diskursiv - mazkur sohaga mos ravishda 34,0%, 41,0% va 25,0% ulushda qoʻllaniladi; sotsiokognitiv paradigmaning ustunligi terminlarning prototipik-kategorial tabiatini tasdiqlaydi.

To‘rtinchidan, mehmondo‘stlik va gastronomik turizm terminologiyasi ikki qutbli tabiatga ega: birliklarning 44,0 foizi operatsion-iqtisodiy (standartlashuvchi), 56,0 foizi milliy-madaniy konnotativ qatlamga mansub. Bu ikki qutblilik uni texnik va tibbiy terminologiyadan farqlovchi asosiy tipologik belgidir.

Beshinchidan, milliy-madaniy qatlamning ustunligi va terminologiyaning uzluksiz yangilanib borishi mazkur terminosistemani «ochiq» (dinamik) tizim sifatida tavsiflashni asoslaydi.

Amaliy tavsiyalar: (a) mehmondo‘stlik va gastronomik turizm terminologiyasining izohli-lingvomadaniy lug‘atini yaratish; (b) operatsion-iqtisodiy qatlamni xalqaro standartlarga moslashtirish; (c) milliy-madaniy terminlarni madaniyatshunoslik izohi bilan qamrab olish; (d) terminlarni tahlil qilishda struktur-semantik va funksional-tizimli yondashuvlar sintezidan foydalanish.

Tadqiqot istiqbollari tanlanma hajmini kengaytirish, gastronomik terminlarning turli janriy registrlardagi semantik o‘zgaruvchanligini korpus asosida tahlil qilish hamda ingliz va o‘zbek mehmondo‘stlik terminologiyasini qiyosiy o‘rganish bilan bog‘liq.

MUALLIFLAR BAYONOTLARI

Mualliflar hissasi. Maqola yakka muallif tomonidan tayyorlangan. Muallif tadqiqot konsepsiyasini ishlab chiqish, material to‘plash va tahlil qilish, natijalarni talqin etish hamda matnni yozish bosqichlarini mustaqil bajardi.

Manfaatlar to‘qnashuvi. Muallif manfaatlar to‘qnashuvi mavjud emasligini ma’lum qiladi.

Moliyalashtirish. Tadqiqot hech qanday tashqi moliyalashtirish manbaisiz, muallifning shaxsiy tashabbusi asosida amalga oshirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Wüster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. – Wien; New York: Springer, 1979. – 214 S.

2. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – С. 46–54.

3. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.

4. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. – М.: ЛКИ, 2007. – 256 с.

5. Nishonov P. O‘zbek terminologiyasi masalalari. – Toshkent: Fan, 2011. – 176 b.

6. Кожин А.Н. Введение в теорию художественной речи. – М.: Русский язык, 1990. – 264 с.

7. Пиотровский Р.Г. Текст, машина, человек. – Л.: Наука, 1975. – 328 с.

8. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 246 с.

9. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2000. – 258 p.

10. Gaudin F. Socioterminologie: une approche sociolinguistique de la terminologie. – Bruxelles: De Boeck & Larcier, 2003. – 286 p.

11. Boltaboyev H. O‘zbek terminologiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. – 208 b.

12. Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1999. – 248 p.

REFERENCES

1. Wüster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie [Introduction to the General Theory of Terminology and Terminological Lexicography]. Vienna, New York, Springer, 1979. 214 p. (In German)

2. Reformatskiy A.A. Chto takoe termin i terminologiya [What is a Term and Terminology]. Voprosy terminologii. Moscow, USSR Academy of Sciences Publ., 1961, pp. 46–54. (In Russian)

3. Golovin B.N., Kobrin R.Yu. Lingvisticheskie osnovy ucheniya o terminakh [Linguistic Foundations of the Theory of Terms]. Moscow, Vysshaya shkola Publ., 1987. 104 p. (In Russian)

4. Leychik V.M. Terminovedenie: predmet, metody, struktura [Terminology Science: Subject, Methods, Structure]. Moscow, LKI Publ., 2007. 256 p. (In Russian)

5. Nishonov P. O‘zbek terminologiyasi masalalari [Issues of Uzbek Terminology]. Tashkent, Fan Publ., 2011. 176 p. (In Uzbek)

6. Kozhin A.N. Vvedenie v teoriyu khudozhestvennoy rechi [Introduction to the Theory of Artistic Speech]. Moscow, Russkiy yazyk Publ., 1990. 264 p. (In Russian)

7. Piotrovskiy R.G. Tekst, mashina, chelovek [Text, Machine, Human]. Leningrad, Nauka Publ., 1975. 328 p. (In Russian)

8. Danilenko V.P. Russkaya terminologiya: opyt lingvisticheskogo opisaniya [Russian Terminology: An Attempt at Linguistic Description]. Moscow, Nauka Publ., 1977. 246 p. (In Russian)

9. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins, 2000. 258 p.

10. Gaudin F. Socioterminologie: une approche sociolinguistique de la terminologie [Socioterminology: A Sociolinguistic Approach to Terminology]. Brussels, De Boeck & Larcier, 2003. 286 p. (In French)

11. Boltaboyev H. O‘zbek terminologiyasi [Uzbek Terminology]. Tashkent, O‘zbekiston Publ., 2019. 208 p. (In Uzbek)

12. Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins, 1999. 248 p.